

ÖNYARGILAR - YABANCI DÜŞMANLIĞI VE YURTDIŞINDAKİ TÜRK İŞÇİ AİLELERİ

Yrd. Doç. Dr. Bilhan DOYURAN

Türkiye'nin genellikle kırsal kesimlerinden ve küçük yerleşim bölgelerinden çalışmak amacıyla yurtdışına giden Türkler endüstri toplumu ve Batı kültürüyle ilk olarak Batı Avrupa sanayii ülkelerinde karşılaşmaktadırlar. Göç dönemine dek yalnızca geleneksel Türk toplumu çerçevesinde yaşadıkları halde ileride ailelerine daha iyi bir gelecek hazırlamak amacıyla gittikleri bu ülkelerde, kendilerinden buldukları topluma (hemen) uyum sağlamaları ısrarla beklenmektedir.

Yurtdışındaki Türk işçileri farklı sosyal ve kültürel özelliklerinden dolayı diğer yabancı gruplara göre göze batan bir yabancı grubu, dış grubu oluşturmaktadırlar. Buldukları toplumun çoğunluğunu oluşturan halkla (Majoritât) ve o toplumdaki diğer yabancı gruplarla karşılaştırdıklarında yurtdışındaki Türk işçilerinin değer yargıları, davranış ve yaşam biçimleri önemli ölçüde farklılıklar göstermektedir. Toplumda çoğunluğun gözündeki farklı özelliklerinden ötürü değersiz bulunan Türk işçileri günlük yaşamın hemen her alanında küçük görülme ve toplumdan soyutlanarak uyum sağlamaları ve toplumun yerli halkıyla iletişim kurmaları zorlaştırılmaktadır.

Dış işçi göçü alan Batı Avrupa ülkelerindeki yerli halkın tutumunu eleştiren TSIKALOS (1983 S. 12) ve ÜÇÜNCÜ (1984 S.42)

bu toplumlarda insan haklarının, toplumsal ve yasal eşitlik prensiplerinin göz ardı edildiğini vurgulamaktadırlar. Son yıllarda, bu ülkelerdeki yabancı işçiler gerek yabancılar yasası ile gerekse dış çevre tarafından zaman zaman bastırılmaktadırlar. Örneğin Federal Almanya'da basında ve halk arasında 'yabancılar konusu' gündeme geldiğinde, özellikle Türk işçilerinin dış görünüşleri üzerine basmakalıp vurgulanan tanımlamalara sık sık tanık olunmaktadır. Bunlardan birkaçını derlemek gerekirse:

- I . Federal Almanya'daki Türk işçileri bir gün memleketlerine geri dönmeleri beklenen konuk işçidir
  - . müslümandır
  - . eğitim düzeyleri çok düşüktür
  - . Almancayı iyi bilmez, Tarzanca konuşur
- II . Türk erkekleri kadınları(nı) ezer
  - . kara saçları, kara-koyu gözleri, bıyıkları vardır
  - . koyu tenlidir
  - . ortalıkta traş olmadan dolaşırlar
  - . ter kokarlar
  - . anında bıçak çekerler, kavgaya her zaman hazırdırlar
  - . Almanların elinden işlerini alırlar
- III . Türk kadınları baş örtüsü kullanırlar
  - . pantolonun üstüne bir etek geçirip, ortalıkta öyle dolaşırlar
  - . modası geçmiş kıyafetleri giyerler
  - . adeta rahibe gibi giyinirler
  - . zevksiz giyinirler
  - . evden dışarı seyrek çıkarlar
  - . Almancanın başını gözünü yara yara konuşurlar
  - . çok farklı kokarlar
- IV . Türk işçileri ve çocukları tembeldir
  - . pistir
  - . sarmısak yerler
  - . güç gösterisi yaparlar (FRIEDRICH: BECKER 1982 S.10;

FUCHS 1986 S.39; SCHUBERT: ITALIAANDER 1983 S.195; TSI-
AKALOS 1983 S.12; ÜÇÜNCÜ 1984 S.18/29/42)

Bu basmakalıp tanımlamaların yanı sıra toplum tarafından üretilen fıkralarla da Federal Almanya'daki Türk işçilerini küçük düşürme biçimine rastlanmaktadır. Dilden dile dolaşan, küçük düşürücü fıkralar ve sözler, duvarlarda görülen ürkütücü yazılar Türk işçilerini yaralamakla birlikte, aynı zamanda bu tür davranışlarda bulunan yerli halkın olumsuz ön yargılarının kalıcı olmasına, saldırganlık duygularının ortaya çıkmasına ve oluşmasına neden olmaktadır:

«Türken, neir danke»—«Türkler? Hayır. Teşekkürler»

«Türken raus»—«Türkler dışarı»

«Türken raus, sonst löschen wir euch aus!»—«Türkler gidin yoksa sizi öldüreceğiz!»

«Türken schweine ins KZ»—«Türk domuzları toplama kamplarına»

«Alle wollen dasselbe, die Türken in die Elbe»—«Herkes aynı şeyi, Türkler Elbe nehrine dökülmeyi ister»

«Was die Juden hinter sich haben, haben die Türken noch vor sich»—«Yahudiler için mazide kalanı Türkler daha yaşayacak»

«Schlag' die Türken tot»—«Türkleri öldür» (FUCHS 1986 S.102-133; INFO 1983/8 S.54) Bu sözlerin yanı sıra bir zamanlar Nazi Almanya'sında yahudilere ilişkin anlatılan tatsız, çirkin fıkraların uyarlamaları da kulakları rahatsız etmektedir:

«Yahudilerle Türkler arasındaki fark nedir?»

Cevap: Yahudiler o olayı daha önceden yaşadılar.»

(ITALIAANDER 1983 S.45)

Bu ülkelerdeki yabancı düşmanlığı ve yeni ırkçılık hareketi yabancı işçilerle yerli halkı karşı karşıya getirmektedir. Örneğin Federal Almanya'da son yıllarda günlük yaşamın bir parçası haline gelen yeni ırkçılık hareketi sokakta duvarlara yazılan sözler, kafelerle ve birahanelerde anlatılan Türk fıkraları ve iş yerlerinde konuşma konusu olarak kendini göstermektedir. Bu tür davranışlar yabancı düşmanlığının ve nefretin dışa vurumları olarak da açıklanabilir. Bu hareketler ayrıca toplumdaki yerli halkın yabancı düş-

manlığı potansiyelini açıkça göstermektedir (krş. ENRIQUE 1984 S.112; TSIKALOS 1983 S.24).

Dış işçi göçü alan ülkelerdeki yabancı düşmanlığı, toplumun değişmesini önlemek için yerli halk tarafından gösterilen bir tepki olarak da yorumlanabilir. Burada vurgulanması gereken bir nokta da, bu ülkelerde örneğin İngiliz ve Amerikalıların değil de Türklerin, Yunanların, İtalyanların, Afrikalıların, İspanyolların... toplum tarafından kabul edilmemesi ve dışlanmasıdır.

Yabancı düşmanlığıyla önyargılar birbirleriyle sürekli bir etkileşim içersindedirler. Önyargılar yabancı düşmanlığının bir ürünüdürler. Yabancı düşmanlığının son yıllarda artış göstermesi politikacılar tarafından genellikle «ekonomik kriz» le açıklanmaktadır. Neden olarak sadece ekonomik kriz nasıl iddia edilebilir? Toplumun hayal kırıklıkları ve ütopi beklentileri yabancı işçilerin omuzuna yüklenmektedir. Durumun hergün daha da olumsuzlaştığı görülmekte, yabancı işçiler toplumda yerli halk tarafından istenmediklerini hergün farklı biçimlerde yaşamaktadırlar İşsizlik korkusu şüphe ve umutsuzluğu doğurmaktadır. İşsizliğin sorumlusu olarak yargılanan yabancı işçilerin memleketlerine geri gönderilmelerinin soruna bir çözüm getireceği düşünülmektedir.

Dış işçi göçü alan ülkelerde yabancı işçilere yönelik kurumsal aşağılama, iktisadi boykot ve kafe, lokal, disko ve bunun gibi eğlence yerlerine kabul etmemek ve onlara karşı saygısızca davranışları sergilemek aşağılamanın bir başka biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Bireysel aşağılama da, evlerin kiraya verilmemesi şeklinde yaşanılan ve böylelikle yapay gettoların oluşmasına neden olan, bir başka çerçevede gözlemlenebilecek bu tür davranışlardandır. Bunun dışında sokakta 'dazlaklar' ve 'Neonaziler' tarafından sergilenen güç gösterileri, saldırılar ve dövülmeler de toplumdaki ırkçılığın rahatlığını dile getirmektedir.

Toplumlarda bireylerin olaylara ve ve konulara ilişkin deneyimleri belli ölçüde rol oynamaktadır. Ancak görüşlerin ve tutumların toplumsallaşmanın bir ürünü olduğu düşünülürse ön yargının da bireysel bir ürün olmadığı anlaşılır. Örneğin, ırkçı ve etnik önyargılar grupların ya da gruplaşmanın ürünleridir. Yurtdışındaki Türk işçileri farklı kültür ve inanç özellikleri nedeniyle, aynı ülkedeki diğer yabancı işçilere oranla önyargılara karşı daha fazla mücadele vermek durumundadır.

Önyargılar daha çok duygularla üretilirler, gerçeğe ilgileri olmayabilir, sağlıklı, gerçekliği sınınamayan ve genellikle olumsuz yargılardır. Bugünkü anlamda önyargı, bir bireye karşı ya da bir gruba karşı gösterilen olumsuz bir tutumdur. Önyargılar temelde kendi başlarına toplumda bireylerin ya da grupların birbirlerini yanlış anlamalarının ve anlaşamamazlıklarının nedeni değildir. Grup kuvvetinin ve grup gücünün de bir belirtisidir. Toplumsal önyargı bireylere ya da gruplara yönelik olup kişileri bunlara karşı olumsuz ve duygusal bir ilişki içine iter (krş. AXHAUSEN/FEIL 1984 S.58). Önyargılar bugünkü anlamda genellikle olumsuz varsayımlardır. Olumlu bir önyargı toplumda fazla bir rol oynamasa da buna karşın olumsuz bir önyargı en azından antipati doğurur (krş. BURKHART: INFO 1983/8 S.6). Önyargıların oluşmasında sosyo-ekonomik faktörlerin yanı sıra duygusal etkenler de belli bir ağırlık taşır. Önyargılar sadece toplumdaki ekonomik krizlerin bir ürünü değildir, sadece ekonomik yönden hayal kırıklığına uğramış insanlardan da

kaynaklanmazlar. Daha çok toplumsal koşulların ürünüdür: toplumun çevre şartları, otoriterlik, ekonomik kriz, politik yönlendirme ve toplumsal hareketlerin sonucudur. BURKHART (INFO 1983/8 S.7) Yabancı işçilere karşı önyargının oluşmasını şu nedene bağlıyor: «Beraberlik duygusu insan yaşamının doğal bir parçasını oluşturduğundan, toplum tarafından özdeşleşilebilecek ve güven duyulabilecek bir grup benimsenir. Diğer gruplar ise az-çok olumsuz yönde değerlendirilir ve dışlanır.»

Önyargıların nedenleri toplumsal koşullar dikkate alınarak araştırılmalı ve toplumsal davranışların, süreçlerin bir sonucu ya da ürünü olarak irdelenmelidir. Olumsuz önyargılar genellikle vücut, deri rengi, yüz biçimi, inanç, dinsel adetler, gelenekler, kültürel özellikler... gibi ayırıcı ölçütler üzerine oluşturulur. Tanınmayan bir nesnenin ve varlığın korku yarattığı iddia edilmektedir. Tanınmayan birine ya da toplumsal bir gruba, başka bir organizasyonu içeren topluluğa ya da kültüre genelde şüpheyle bakılır.

Azınlıklara karşı duyulan olumsuz önyargıların yaygınlaşmasının sosyo-kültürel nedenleri genel bir çerçevede şöyle belirlenebilir:

—Nüfusun/toplumun heterojenliği

Toplumun çeşitli etnik gruplardan oluşması, sosyo-ekonomik statü, eğitim seviyesi, dünya görüşü

—Dikey hareketlilik

Sosyal statünün mesleki hiyerarşide yükselip alçalması ve değişmesi olasılığı, sosyal imtiyazların kaybedilmesinden duyulan korku, toplumda yükselenlerin yarattığı mevkii endişesi

—Toplumun hızlı seyreden sosyal göçü

Toplumsal değerlerin ve toplumsal yapının toplumsal krize yol açabilecek değişimleri, etnik önyargıların parçalanmasının hızlanması (krş. -AXHAUSEN/FEIL 1984 S.67)

Sosyo-kültürel bağlamda önyargıların en önemli nedenleri gruplar arası ilişkilerin sosyal yapıda görünen değişiklikleridir. Bunlar, değer yargılarının, inançların, ideolojilerin ve kültürel faktörlerin etkileşimi sonucu ortaya çıkan toplumdaki sosyal yapı değişiklikleridir.

Bulduğu ortama uyum sağlayamamış olan, o topluma ait olmayan ya da yabancı kalan bir grup, toplum tarafından şamar öğlani haline getirilir. Böyle bir grup yadsımayı ve önyargılarla dolu davranışları her gün yaşar. Toplumdaki bu gruba karşı olumsuz önyargıların yoğunlaşması, yaşadığı bu topluma karşı grubun kendi olumsuz önyargılarının sağlamlaşmasına neden olmaktadır. Böyle bir grup -örneğin o toplumdaki yabancı işçiler- yaşadığı toplumda önyargılarla ve bilinçli olarak yönlendirilen yabancı düşmanlığı sonucunda yalnızlığa itilip yıpratılmaktadır. Önyargılar hiçbir toplumsun bulamayacağından önyargılarla mücadelenin biçimi ve süresi çok önemlidir. Önyargıların ya da görüşlerin doğuştan kazanılmadığı, bireyin yaşamı boyunca öğrendiği tutumlar olduğu gözardı edilmemelidir. Bu bir çocuğun önyargıyla dünyaya gelmediğini, erken çocukluk döneminden itibaren yaşamı boyunca kazandığı anlamına gelir. O halde erken çocukluk döneminin bireylerde önyargıların yerleşmesinde büyük işlevi vardır. Çocuk ilk etapta anne ve babasının ve iletişim içinde bulunduğu diğer kişilerin yanında önyargıları öğrenir. Çünkü çocuk anne ve babasının konuştuğu sözcüklerle duygu ve düşüncelerini yönlendirir. Öğrenme, daha yaşamın başladığı ilk günlerden itibaren çocuğun bütün gelişmelerini izler ve böylelikle çocuğun davranışlarında, duygularında, değer ve yargılarında oluşan değişimleri yaşı ilerledikçe sürekli artar. Çocuk, erken çocukluk döneminde sadece belirli davranış biçimlerini, kendisinden beklenenleri... öğrenmez, aksine iyi ve kötüyü ,doğruları ve yanlışları, gü-

zeli ve çirkinini, ahlak kurallarını, duygusal değerleri ve tepkilerle beraber önyargıları da öğrenir.

Kişinin kendi etnik grubu üzerine kalıplaşmış tutumları ve yaklaşımları, yabancı grupları algılaması henüz okul öncesi dönemde yakın çevre ve dış çevre tarafından verilmeye başlanır. Çocuk, anne ve babasından diğer etnik gruplara karşı yargıları ve önyargıları kazanır. Erken çocukluk döneminde yabancı bir gruba ve onun kültürüne önyargıyla yaklaşmayı bilemez. O nedenle özellikle anne ve babanın erken sosyalleşme ve erken çocukluk döneminde çocuğa verdiği eğitim dikkate alınmalıdır. Ailenin verdiği eğitim, çocuğun dünya görüşlerini biçimlendirmesi açısından yaşamında önemli bir rol oynar. Okul da kurumsal bir sosyalizasyon unsuru olarak bunun yanında en önemli etkidir. O nedenle önyargının birden fazla kültürü ve dili barındıran toplumlarda, örneğin Batı Avrupa'daki dış işçi göçü alan ülkelerde, ilk etapta yerli çocuklarla yabancı işçi çocukları arasında karşılıklı olarak önyargıların atılması için gerekli adımları eğitim kurumları başlatmalıdır.

Bir çocuğun diğer sosyal davranışlar gibi, aynı şekilde önyargıları da öğrendiği düşünüldüğünde eğitim kurumlarının anaokulu döneminden itibaren öğrencilerinin farklı kültürleri olan ve farklı sınıflara mensup olan kişilere karşı önyargılarını eğitsel ölçülerle yıkması gerekmektedir. «Bugünün çocuğu, yarının büyüğüne önyargıların yüklenmemesi ve bunların etkilerinden uzak tutulması için okul eğitimine büyük görevler düşmektedir.

Psikolog olan UDE-PESTEL'in (1983 S.62) Federal Almanya'da birkaç yıl tedavisini üstlendiği Türk işçi çocuğu Ahmet'in psikolojik sorunlarının nedenlerini okul çevresinde araştırırken, Ahmet'in sınıfında gözlemlene yaptığı bir ders saatini burada kendi anlatımıyla vermek, eğitim kurumlarına önyargılarla mücadelede ne kadar büyük görevler düştüğünü açıkça ortaya koyacaktır:

Sınıftaki öğretmenin Ahmet'e karşı ağır basan olumsuz, incitici tavrı ve duygusuzluğu... Ahmet'in zayıf noktaları üzerine öğretmenin ve sınıf arkadaşlarının birlikte oynadıkları yıpratıcı bir sahne:

«...En sonunda Bay Pickmann «Ahmet'in tedavisiyle ilgilenen Bayan Ude sınıfta neler yaptığımızı görmek istiyor. Şimdi anlatın bakalım çocuklar, Ahmet sınıfta neler yapıyor?» dedi. Cevap beklemeden devam etti: «Onun çok daha iyi bir duru-

ma gelmesi gerekiyor.» Parmaklarını masaya vurup, tempo tutarak: «Daha çalışkan, daha dakik ... daha temiz» Sınıfta uğultu başlayınca elini kaldırdı: «SUSUN!» Eliyle işaret ederek Ahmet'i sınıfın önüne çağırdı: «Bize birşeyler göster Ahmet. ...Biliyorsun !!!» Bana dönerek «Özellikle bunu çok güzel yapar» dedi.

Şimdi karşımda son derece acıklı bir tablo sunuluyor:

Çölde susayan bir Türkün eşiğin üstünde nasıl dolaştığını göstermek için, Ahmet her zamanki boyun eğen tavriyla sınıfın önüne geliyor. Şikayetçi bir ses tonuyla bağıyordu:

«Su yok, su yok!... Susuzluktan ölüyorum, susuzluktan ölüyorum...!»

Sonra, sanki eşek onu üstünden fırlatıp ta atmış gibi yere düşüyor, Sınıftaki öğrenciler pişmiş kelle gibi sırtıyorlar ve Bay Pickmann bu sözüm ona komik olan oyunun tüyler ürpertici olduğunu farkında bile değil.

«Bize bir de Türkiye'de nasıl dua edildiğini göster bakalım Ahmet!» diyor.

Şimdi Ahmet bir müslüman duasını sergilemek için yere, dizlerinin üstüne çöküyor. Yanyana açık duran avuçları anlaşılmasın seslerin monoton bir mırıltısını çıkaran dudaklarına dokunuyor. Bunun yanı sıra durmadan rükû ediyor ve yere başını değdiriyor. Sınıf arkadaşları pişmiş kelle gibi sırtmaya devam ediyorlar ve Ahmet'in umutsuzluğu gittikçe daha da büyüyor. Ama bunu kimse farketmiyor. Ahmet bu duruma karşın, dayanılmaz olana sanki iltifat edermişcesine yeni bir gösteriyi daha deniyor.

Hemen hemen anlaşılmasın bir sesle «Annem bana küçük bir şarkı öğretmişti» diyor ve gözlerini yere dikeyiyor. Sonra şarkıyı söylemeye başlıyor:

«Baba, baba anneme para gönder .....
Orası çok güzel olduğu için .....
O da Almanya'ya gelmek istiyor .....
Almanya öyle güzel ki .....
Almanya öyle güzel ki .....
Almanya öyle güzel ki .....»

Dikildiği yerde kök salmış gibi aciz. onu sınıf arkadaşlarına hayatının en büyük yalanını söylemeye zorlayan kavranamaz bir gücün karşısında kudretsiz bir şekilde duruyor:

«Almanya öyle güzel ki .....

Bütün gösterisi öğretmenin ve sınıf arkadaşlarının yüreklerinde merhamet duygularının pencerelerini açabilmek içindi. Ama yine de onlar, bu üzücü ve sıkıcı oyunu izlerken pis pis sırtmaktan başka birşey yapmadılar. Ve Bay Pickmann bu yürek sızlatan tablonun farkında bile değildi. Ahmet'e soğuk bir sesle: «Şimdi yerine git!» dedi. Sonra kararsız bir ses tonuyla devam etti: «Bunu çok iyi yaptın.»

Sınıfta düşmanca bir sessizlik hakimdi. Ahmet durduğu yerden kıpırdamıyordu.

«Haydi, şimdi git!» dedi Bay Pickmann.

Ahmet en sonunda başı önünde, sınıfın ortasından geçerek yerine gitti. Ne sağına ne de soluna bakıyordu...»

Önyargılarla mücadele okul müfredat programına yerleştirilmelidir. Yabancı işçilere ve çocuklarına karşı geliştirilen bu önyargılar, yabancı düşmanlığı ve olumsuz diğer yaklaşımlar, dış işçi göçü alan ülkenin politik tutumuyla desteklendiği sürece çocuklar ve yetişkinler eğitim kurumları ve medya kanalıyla önyargılarla mücadele konusunda bilgilendirilmelidirler. Önyargı sorunu, öğretmenler tarafından derste bir olumsuz toplumsal davranış biçimi ve neden olabileceği sonuçları bağlamında ele alınabilir. Toplumdaki yabancı işçilerin ve çocukların o ülkeye göç etmelerinin nedenleri, geldikleri ülkelerin sosyal, kültürel ve iktisadi durumu, onların şu an buldukları ülkedeki sosyal durumları, ve son yıllarda tekrar ortaya çıkan yabancı düşmanlığının toplumun her alanına olumsuz etkileri... aktarılabilir. İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı sınıfta yorumlanabilir ve bu konular üzerine tartışılabilir.

Yabancı düşmanlığının ve önyargının yanı sıra bu bağlamda değinilmesi gereken bir kavram da «İrkçilik» tir. İrkçilik, etnik birliktelik duygusundan bağımsız, tek başına işleyen bir mekanizmadır. Çirkin, kötü bir görüş olarak değil, aksine bir yaşam biçiminin, toplumların kültürel kişiliklerinin ve ideolojik toplumsallaşmalarının bir oluşumu olarak görülmektedir. Ekonomik ve sos-

yo-psikolojik faktörler de ırkçılığın oluşmasında önemli etkenlerdendir. O nedenle ırkçılıkla mücadelede öncelikle toplumsal koşullar ele alınmalıdır. İşsizliğin, geçim zorluklarının ve önyargıların ırkçılık çerçevesinde yapılan propagandası toplumu ya da insanlığı bir trajediye kolaylıkla sürükleyebilir. Bugün Federal Almanya'da İkinci Dünya Savaşının acı ve üzücü deneyimlerine rağmen Nazi dönemi öncesinde oluşan ırkçı tutumdan ve düşüncelerden toplumun bir kısmı hala kurtulamamıştır (bkz. KALPAKA/RÄTHZEL 1986 S.7-26; ENRIQUE 1984 S.135-167;

Her toplumun kendine özgü bir geçmişi, sosyal yapısı ve kültürü olduğu için diğer toplumlardan farklılıklar göstermesi doğaldır. Kültür ırkçılığı bugün özellikle dış işçi göçü alan ülkelerdeki yabancı işçilerin kültürünün **geri kalmış** olarak nitelendirilmesinde de görülmektedir. Bugün yabancı işçileri barındıran Batı Avrupa sanayii ülkelerinde yabancı düşmanlığının gittikçe arttığı açıktır. Bu ülkelerden birçoğunda, özellikle 80'li yıllardan bu yana, o toplumun kendi halkı işsizlik sorunuyla karşı karşıya kaldığından yabancı işçilere ve ailelerine karşı düşmanca tavırlar ve eylemler gözlemlenmektedir. Yabancı işçi aileleri bu toplumların iktisadi, sosyal ve kültürel yapısı açısından bir tehlike olarak varsayılmaktadır. Örneğin, Federal Almanya'da ırkçılık bugüne dek Türk işçilerinden kurban almıştır. Kötü ve üzücü sonuçlara yol açan ırkçı hareketler bu ülkelerde zaman zamana açık veya örtülü bir şekilde medya kanallarıyla da desteklenmektedir.

Bu toplumlarda erişkinler ve çocuklar arasında önyargıların, yabancı düşmanlığının oluşması ve yaygınlaşmasıyla ırkçı ya da kültürel ırkçı hareketlerin oluşması ve yaygınlaşması nasıl önlenbilir? Bu tür olumsuz tutumları üzerinde toplayan grup ve toplumlardaki yerli halkın arasında iletişim ağının kurulması ve genişletilmesi alınabilecek ilk önlemlerden olabilir. Bu grupların birbirlerinden kopuk yaşamaları ve izolasyonu, sonuçta karşılıklı olarak farklı değer yargılarının gelişmesine ve iletişimin gittikçe azalarak kopmasına yol açabilmektedir.

Sosyal ilişkilerin ve iletişimin toplumdaki olumsuz görüşleri genellikle değiştirdiği görüşünden yola çıkılırsa yerli grup ile yabancı grup arasındaki iletişiminin ne kadar büyük bir anlam taşıdığı görülür. İletişim ne kadar sağlıklı olursa gruplar birbirlerini o kadar iyi anlar ve birbirlerinin farklı kültürel özelliklerine o kadar olumlu yaklaşır. İletişim zorluklarının nedenleri de iletişimin sıklığı sayesinde aşılabilir.

KAYNAKÇA

- AXHAUSEN S./ FEIL C.: Zum Abbau von Vorurteilen bei Kindern und Jugendlichen. Praktische Erfahrungen, theoretische Erklärungsansätze und pädagogische Modellvorstellungen. München 1984
- BECKER H.: Psychosozial. Reinbeck bei Hamburg 1982
- ENRIQUE B. -C.: Ausländerfeindlichkeit. Eine Antwort auf die Krise des Kapitalismus in Westdeutschland? München 1984
- FUCHS H. -J. Das glückliche Bewußtsein und die Krise. Ausländerfeindlichkeit in der Bundesrepublik. Frankfurt a. Main 1986
- INFO zur pädagogischen Arbeit mit ausländischen Kindern. Berlin 1983/8
- ITALIAANDER R.: Fremde raus? Fremdenangst und Ausländerfeindlichkeit. Gefahren für jede Gemeinschaft. Frankfurt a. Main 1983
- KALPAKA A./ RÄTHZEL N.: Die Schwierigkeit, nicht rassistisch zu sein. Berlin 1986
- TSIAKALOS G.: Ausländerfeindlichkeit. Tatsachen und Erklärungsversuche. München 1983
- UDE -PESTEL A.: Ahmet. Geschichte einer Kindertherapie. München 1983
- ÜÇÜNCÜ S.: Integrationshemmender Faktor: Ausländerfeindlichkeit in der Bundesrepublik Deutschland: ein Überblick zur Theorie der Ausländerfeindlichkeit. Reihe Sozialwissenschaften, Bd.2 Pfaffenweiler 1984